

DOI: 10.46340/ephd.2021.7.2.10

Olha ChystotinaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9136-814X>*V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine***THE REAL IN ALAIN BADIOU'S PHILOSOPHY:
NAMING, LOYALTY AND (RE)PRESENTATION****Ольга Чистотіна***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна***РЕАЛЬНЕ У ФІЛОСОФІЇ АЛЕНА БАДЬЮ:
ІМЕНУВАННЯ, ВІРНІСТЬ І (РЕ)ПРЕЗЕНТАЦІЯ**

The article deals with the analysis of the concept of the real in the philosophy of Alain Badiou in the context of the possibility of its naming, loyalty and (re)presentation. Borrowed from Jacques Lacan's theory and reinterpreted as the unnameable, the real has become one of the most important elements of Badiou's philosophy. The existence of truth, event, subject is ultimately connected with the real. Therefore, the unnameableness of this element and the uncertain possibility of its (re)presentation require some further research. The article aims to compare the concept of the real in Badiou's and Lacan's thought (especially in Slavoj Žižek's interpretation); to explore the real as the unnameable in the Badiou's truths ethics; to compare the approaches to the loyalty to the event and the passion of the real to the problem of (re)presentation of the real. The work is based on the texts of Alain Badiou, Jacques Lacan and Slavoj Žižek, as well as on the research of modern researchers of these issues. We conclude that the real of Badiou is fundamentally different from the meaning attached to this concept by Lacan: the real by Badiou has nothing to do with Lacan's "impossible" associated with the death drive, it is clearly localized being the empty centre of a particular situation (including community in a political event and pleasure in an event of love). The condition that prevents the absolutization of the truth's power is the insubordination to this truth of at least one of the elements of the situation. According to Badiou, this is the only way to avoid turning truth into evil. Badiou's paradoxical decision is that this unnameable element, which is devoid of true naming, is the real of this situation itself. Thus, not accidental, but the most important element is completely given to the opinions. It is in the chatter of speeches that have nothing to do with truth or falsity that the ineffability of the real is being preserved. The complete opposite to this position is the passion of the real, which is obsessed with the purification of representations to the point of destroying everything in search of an authentic image. However, neither the way of creating representations, nor the way of combating "wrong" representations, deal with the loyalty to the event of the arrival of the real. Thus, Badiou's main discovery is that the real cannot be represented at all – instead, it can be presented and manifested.

Keywords: the real, the passion of the real, event, language, the unnameable, (re)presentation.

Чи є межа досяжного мові? Чи є щось, що не схоплюється мовою? Чи передаваний досвід? Чи є щось, що втрачається через артикуляцію? Класична філософська проблема існування того, що не піддається іменуванню, з часом трансформуючись і набуваючи різних форм, від ХХ століття артикулюється через концепт реального. Проблема можливості (ре)презентації реального бентежить і живить пошук філософії, політики і мистецтва. Реальне – одна з найбільш складних і найменш прояснених категорій сучасної філософії – сьогодні осмислюється через концепції Жака Лакана, Славоя Жижека та Алена Бадью. Ми пропонуємо зосередити увагу саме на філософії Бадью (в його діалозі з Лаканом та із коментарями Жижека): його філософська система представляє інтерес, зокрема, через парадоксальне поєднання строгої математичної формалізації, прагнення до зняття невимовності та виключно важливої ролі неіменованого в його етиці істин.

Актуальність концепції реального у Бадью спричинена декількома факторами. По-перше, саме Бадью вдається до концептуалізації та глибокого аналізу пристрасті реального як епохальної риси, яка потребує осмислення в наш час слабшання реального. По-друге, концепція реального у Бадью вплетена в його теорію істини і події і має практичне значення для ситуацій пошуку шляхів після-подієвої вірності. По-третє, творчий доробок Алена Бадью, широко відомий в Європі, із появою перекладів стає доступним і українському читачеві, що зумовлює хвилю інтересу до його філософії.

Мета статті – проаналізувати концепцію реального у Бадью в контексті можливості його іменування, вірності та (ре)презентації. **Задачі:** дослідити поняття реального у Бадью через співставлення із концепцією Лакана та інтерпретаціями Жижека; визначити місце і роль неіменованого та його зв'язок з реальним у філософській системі Бадью; з'ясувати, як розв'язується проблема (ре)презентації реального шляхами пристрасті реального та вірності події.

Література. В роботі ми спираємось, у першу чергу, на тексти Алена Бадью “Століття”, “Етика. Нарис про розуміння зла”, “Філософія і подія”; сьомий та сімнадцятий томи семінарів Лакана; книги Жижека “Дражливий суб'єкт”, “Як читати Лакана” та його статті. Серед статей, що близькі до теми нашого дослідження, необхідно відзначити тексти Віктора О कोरोкова, Ірини Абдрашитової, Георгія Шеметова, Лариси Великанової та інших. Однак в цілому концепт реального у Бадью є малодослідженим.

Виклад основного матеріалу. Проблема можливості презентації реального та межі досяжного для мовлення є одним із рушіїв філософування Алена Бадью. У серії діалогів із Фаб'єном Тарбі, що склали основу книги “Філософія і подія”, Бадью роздумує над існуванням граничної реальної точки, що уникає символізації. Із певною увагою (вказана точка є концентрованим досвідом складності, а не простоти), він погоджується з тезою Бергсона про те, що кожен філософ має певну неприступну точку, настільки просту, що її ніяк не вдається вимовити – і саме через це продовжує все життя мовити¹. Через це французький мислитель говорить про внутрішню властиву філософії неможливість. І він прагне неможливого: торувати власний шлях вірності істині між постулюванням істини як непередаваної (що розглядається ним за поступку сучасному нігілізмові) та іменуванням неіменованого (що зорганізовує катастрофу). Не знищити, але максимально обмежити, не примусити до іменування, а зняти непередаваність – таким є його шлях, анонсований ним у майбутній книзі “Іманентність істини”. Втім, філософ визнає: він не знає, наскільки далеко зможе просунутись у цьому напрямку². Цей шлях триває.

Через реальне Бадью визначає і подію, й істину. Власну етику він характеризує як етику реального: “етика істини – повна протилежність “етики комунікації”. Вона є етикою реального, якщо правда, як запевняє Лакан, що будь-який доступ до реального належить реєстрові зустрічі”³. Приступаючи до аналізу реального у Бадью, ми маємо зауважити роль Лакана у становленні його філософії. “Найважливішим та безпосереднім джерелом натхнення для етики Бадью є його “володар” Жак Лакан”⁴, – стверджує Пітер Голлворт, дослідник філософії Бадью, у передмові до “Етики”. Спираючись на Лакана у побудові своєї філософської теорії, Бадью однак зміщує значення його концептів. Протиріччя Лакан / Бадью визначаються протиріччям антифілософія / філософія: “що відрізняє *філософську* етику Бадью від загалом *анти-філософської* позиції Лакана, – пише Голлворт, – то це точний статус, який відводиться Реальному в усій цій конфігурації”⁵. Не претендуючи на детальний аналіз категорії реального у Лакана, зазначимо лише деякі основні моменти, важливі з точки зору співставлення / протиставлення з Бадью.

Реальне в лаканівській тріаді порядків є найбільш складним елементом: воно набувало різних значень (“реальне” і “реальність” використовуються і як синоніми, і як поняття, що суперечать одне одному, – зазначає дослідниця Ірина Абдрашитова⁶), але йому однаково не давалось визначень. “Якщо існує поняття Реального, то воно вкрай складне і тому незбагненне”, – цитує Славою Жижек слова Лакана⁷. У своїх семінарах Лакан не дає визначення реального, попереджаючи слухачів, що

¹ Бадью, А. (2013). *Філософія і подія. Беседи з кратким введенням в філософію Алена Бадью*. Москва: Інститут Общегуманитарных Исследований, 146, 150-151.

² Там само, 147.

³ Бадью, А. (2016). *Етика. Нарис про розуміння зла*. Київ: КомуБук, 123.

⁴ Там само, 20.

⁵ Там само, 21.

⁶ Абдрашитова, І. В. (2018). Феномен иллюстрации и концепт “реальное” Жака Лакана. *Технологос*, 4, 106.

⁷ Жижек, С. (2019). *Як читати Лакана*. Київ: КомуБук, 87.

безпосереднього доступу до нього немає, і лише вказує, що його сенс не може не бути пов'язаний із інстинктом смерті¹; у пізнього Лакана реальним є смерть. Реальне як те, з чим не може стикнутися суб'єкт (але із чим він опосередковано постійно має справу, підкреслює психоаналітик Лариса Великанова)², у певному сенсі є неможливим; суб'єкт причетний до реального саме через цю неможливість. Одне з небагатьох визначень реального, що неодноразово повторюється в якості формули, викристалізуваної з роками: “Реальне – це неможливе”³. Реальне є неможливим як таким: його неможливо уявити, символізувати, репрезентувати, інтегрувати.

У пошуках лаканівського реального аналізуючи сон Фрейда, з якого починається “Тлумачення снів”, Жижек вбачає його спершу в жакливій безформній Речі – образі, що скасовує саму образність, потім в реальному безсенсовній формулі – мови, позбавленої людських смислів, і зрештою в реальному l'objet a, завдяки якому звичайний об'єкт стає виключним⁴. Цей неперекладаний об'єкт визначається, за словами дослідника Георгія Шеметова, як причина бажання в порядку Символічного, інший власної нестачі в реєстрі Уявного та несимволізована надмірність Реального⁵. Однак лаканівське реальне є значно складнішою категорією, ніж просто неасимільований мовою залишок, що уникає символізації. Жижек пише: “для Лакана поняття Реальне в його найрадикальнішому вияві потрібно повністю десубстантивувати. Це не зовнішня Річ, яка чинить опір інтеграції у символічну мережу, а розрив у самій цій мережі”⁶. Реальне у Лакана напряду пов'язане із травмою: зустріч із ним можлива лише через травматичне зіткнення, а “нормальне” життя вибудовується через притлумлення цього реального.

Реальне у Бадью відрізняється суттєво: воно є не неможливим як таким, а лише неможливим певної ситуації; ним не може бути смерть; воно має бути чітко локалізоване, а його невимовність, наскільки можливо, знята. У визначенні своїх головних концептів Бадью звертається до лаканівського поняття реального: “Якщо пригадати, що Лакан виводив рівняння реальне = неможливе, відразу бачимо властиво реальний вимір події. Можна було б також сказати, що подія – надходження реального як майбутня можливість його самого по собі”⁷. “Істина – це політичне реальне”⁸, “ми постулюватимемо, що істиннісна процедура саме і є реальним, на якому засновується ідея”⁹, Втім, і реальне, і неможливість у Бадью розуміються інакше.

Реальне Бадью локалізується у межах ситуації в точці неможливості: специфічне для кожної ситуації, воно видається порожнечою з точки зору стану ситуації¹⁰. Описане математично, це місце є елементом ситуації, який (з точки зору ситуації) не містить елементів, тож постає порожнім для неї. Приклади того, що він вважає за реальне, різоче контрастні із лаканівським неможливим потягу до смерті: смерть у розумінні Бадью, за висловом Голлворда, “ніколи не може претендувати на статус події”¹¹ і ні для чого не є реальним. Ані безформна лаканівська Річ, ані реальне беззмислової мови, ані реальне l'objet a не можуть розглядатися як реальне у категоріях Бадью. Натомість, в його розумінні, “реальне світу – це власне спільнота як спільнота неможлива”¹². Реальним є порожнеча в центрі ситуації, наприклад, для політичної події це нелегальні мігранти чи пролетаріат – не-репрезентований, ненаявний на політичній сцені, “відсутній” центр, довкола якого організовується повнота панівної ситуації¹³. Окрім відмінності у значенні, що вкладається в концепт реального, важлива розбіжність Бадью і Лакана проходить через поняття неіменованого і розуміння вірності.

¹ Лакан, Ж. (2006). *Семинары. Книга VII (1959-60). Етика психоанализа*. Москва: Гнозис, 29.

² Великанова, Л. В. (2020). Категорія “событие” в пространстве и времени психоаналитического акта: философский аспект. *Гуманитарный вестник*, 4 (84), 6.

³ Лакан, Ж. (2008). *Семинары. Книга XVII. Изнанка психоанализа*. Москва: Гнозис, Логос, 155, 208.

⁴ Жижек, С. (2019). *Як читати Лакана*. Київ: Комубук, 88.

⁵ Шеметов, Г. А. (2005). Невосполнимость лакуны: утопия Реального и символический порядок. *Сумма философии*, 4, 6.

⁶ Жижек, С. (2019). *Як читати Лакана*. Київ: Комубук, 95.

⁷ Бадью, А. (2019). *Століття*. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 287.

⁸ Там само, 291.

⁹ Там само, 284.

¹⁰ Бадью, А. (2016). *Етика. Нарис про розуміння зла*. Київ: Комубук, 21, 22.

¹¹ Там само, 24.

¹² Бадью, А. (2019). *Століття*. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 248.

¹³ Бадью, А. (2016). *Етика. Нарис про розуміння зла*. Київ: Комубук, 140.

Жижек у “Дражливого суб’єкті” пише: “Можливо, те, що врешті-решт відділяє Бадью від Лакана, можна також сформулювати у термінах відмінності між Істериком і Господарем”¹. Для Бадью, за словами Жижєка, у збереженні вірності події найважливішим є питання того, “як перевести (transmute) унікальну сингулярність Події у конститутивний жест символічної будови, котра існувала довгий час і базувалася на вірності цій Події”². Він прагне перетворення конфігурації символічної сфери на основі нової події і через це – уможливлення вірності. Саме це втілює постать Господаря: він змінює конфігурацію символічної сфери, даючи ім’я новій події. “Він виступає проти хибної політики тих, хто продовжує перебувати у стані захоплення непомильною сингулярністю цієї Події й розглядає кожну спробу дати їй Ім’я як зраду”³.

Протилежно є позиція Істерика, яку Жижек описує так: “Лакан, навпаки, слідуючи за Фройдом, стає на бік Істерика, котрий, власне, ставить під сумнів те Ім’я, що його Господар дає цій Події, – котрий, тобто, заради самої своєї вірності цій Події, наполягає на існуванні розлому між цієї Подією та її символізацією/іменуванням (лаканівською мовою – між *objet petit a* та Господарем-Означальним)”⁴. З цієї позиції родові процедури Бадью є способами вписування зустрічі з реальним у символічну текстуру, і, знов-таки, притлумленням реального. Істерик виступає проти хибної політики тих, хто намагається накласти ім’я на унікальну сингулярність Події; його запитання – “Чому це ім’я є іменем цієї Події?”⁵.

Таким чином, ми виходимо на проблему неіменованого та пристрасті реального. Визначальне питання цієї проблеми можна сформулювати так: чи є щось, іменування чого знищить подію / істину / досвід реального? Відповідь Бадью ствердна, однак визначальними є деталі його концепції неіменованого.

Головна теза Бадью про неіменоване така: “Має бути принаймні один якийсь реальний елемент, одна множинність у ситуації, яка залишалась би неприступною для істинних іменувань і була б віддана тільки опініям, тільки мові ситуації. Точка, яку істина не може форсувати”⁶. Необхідність цієї точки – неіменованого істини – доводиться від супротивного, через розвиток гіпотези про тотальну могутність істини. Припущення про можливість мови-суб’єкта (мови активіста, закоханого, дослідника, художника) істинно іменувати всі елементи ситуації має подвійні наслідки, які Бадью розглядає у своїй “Етиці”⁷. По-перше, це означало б можливість організувати всю тотальність об’єктивної ситуації відповідно до суб’єктивної істини. По-друге, це означало б можливість цілковито позбутись опіній як мови ситуації. Але це перериває процес істини, “адже обіцянка знищити опінії, по суті, ідентична обіцянці знищити саму тваринність людської тварини, а отже, і її саму”⁸. Те, що робить неможливим суб’єкта, унеможлиблює й істину. Абсолютизація могутності істини організовує зло у формі катастрофи. Тож істина, за Бадью, має бути водночас і слабкістю, а мова-суб’єкт має полишити нездоланим принаймні один елемент. Необхідність неіменованого обґрунтовується філософом також і через логіку: як зазначає дослідник філософії Бадью професор Віктор О कोरोков, з теорії Кантора виведено важливі тези: множина, що характеризує істину, не буває повною; при аналізі множини завжди залишається місце, що уникає прорахування⁹.

Важливим є питання, який саме елемент, яка з множин має лишитись неприступною для мови-суб’єкта. І відповідь Бадью є оригінальною: в його етиці істин неіменованим є саме реальне (неіменованій елемент “є символом чистого реального ситуації”¹⁰, – каже Бадью). Не випадковий елемент, а саме найголовніший – та порожнеча, що була невидимою з точки зору ситуації, і має лишитись неіменованою. Це, зокрема, спільнота в політичній події, насолода в любовній події, непротирічність в математичній події, образ до кубізму чи гармонія до атональної музики в мистецькій події¹¹.

¹ Жижек, С. (2008). *Дражливий суб’єкт: відсутній центр політичної онтології*. Київ: ППС, 206.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Бадью, А. (2016). *Етика. Нарис про розуміння зла*. Київ: Комубук, 158.

⁷ Там само, 155.

⁸ Там само, 157.

⁹ О कोरोков, В. Б. (2014). Конструирование языкового пространства в творчестве А. Бадью. *Вісник Дніпропетровського університету: Філософія. Соціологія. Політологія*. 24 (1), 39.

¹⁰ Бадью, А. (2016). *Етика. Нарис про розуміння зла*. Київ: Комубук, 158.

¹¹ Там само, 159.

Реальне Бадью завжди є реальним певної конкретної ситуації. Так само як і неіменоване є неіменованим лише для і з точки зору саме цієї істиннісної процедури. Але воно не є Недосяжним як таким. Така позиція принципово неприйнятна для Бадью з його прагненням до математичної формалізації та позбавленню, наскільки можливо, від усього недосяжного / неіменованого / неувялюваного / неказанного тощо. Наявність такого елемента суперечила б його позиції: у листі до Пітера Голлворда Бадью пише, що “постулювати Недосяжне як Недосяжне і, таким чином, відкривати шлях до нескінченної герменевтики, є релігійною позицією *par excellence*”¹. Зважаючи на це, Голлворд пише: “Дуже важливо не сплутати таємницю Дерріди з неіменованим Бадью”². Чітко локалізоване і гранично обмежене неіменоване Бадью не є недосяжним чи неіменованим як таким: неіменованим воно є лише точки зору конкретної процедури істини, але із ситуації його можна знати і можна обмінюватись опініями про нього. Неіменоване віддається у повне і нероздільне користування опіній. Такий підхід є протилежністю позиції пристрасті реального. В категоріях Жижека, таке рішення Господаря з точки зору Істерика є хибним: воно нищить непомилну сингулярність події. Істерик, одержимий реальним і жадаючий його очищення від хибних імен, втілює пристрасть реального.

Одержимість реальним, прагнення його сягнути, втримати, вберегти від викривлень, збочень, хиб – прояви пристрасті реального. Ця пристрасть іконоборча (і навіть, можна сказати, імено-борча): жага очищення репрезентацій реального може, зрештою, сягати повного нищення образів та слів і набувати жажливих форм. Адже, – у цьому Бадью погоджується із Лаканом, – “досвід реального завжди є частково досвід жажливого”³, а саме реальне є “по той бік добра і зла”. Пристрасть реального найчастіше втілюється у формі деструкції, що Бадью наочно демонструє на прикладах ХХ століття (не випадково: ця пристрасть, за словами Бадью, була сутнісним центром його досвіду⁴). Деструкція як шлях терористичного нігілізму дошукується автентичного, її прагнення – “впіймати реальну тожсамість та зірвати маски з її копій”⁵. Пошук реального тожсамості вимагає розчищення і о-чищення: необхідно розчистити реальність, видобути з неї заховане реальне і очистити його від усього, що не є реальним. В результаті очищене реальне – тотальна відсутність реальності – виявляється нічим.

Інший шлях пристрасті реального, який вподобаний ХХ століттям, це шлях віднімання: це теж очищення, але не до повного знищення, а до виявлення ледь вловної різниці. Цей шлях протистоїть спокусі терору автентичного: реальне сприймається не як ідентичність-тожсамість, а як розходження-відхилення, автентичності протиставляється розрізнення, нищенню – віднімання. “Питання зв’язків реального та видимості розв’язують не чисткою, що ізолювала б реальне, а усвідомленням, що розходження – це і є реальне”⁶. Втіленням такої форми пристрасті реального є ті твори мистецтва авангарду (загальний мотив якого – пожертвувати мистецтвом, але не поступитися реальним), які відшукують мінімальний образ, образ у зникненні, “через поміщення цих форм на край порожнечі, в мереживо розривів і зникнень”⁷. Симптоматичним твором, що втілює таку пристрасть реального, Бадью вважає “Білий квадрат на білому тлі” Казимира Малевича – зникання кольору і форми вловлюється тут через ледь помітну, “нульову відмінність між білим і білим, відмінність Того Самого”⁸.

Обидва розглянуті шляхи – терор і віднімання – є втіленнями однієї пристрасті, і, попри очевидну симпатію Бадью до другого шляху як такого, що відмінний від уторованого, він не надає йому принципового привілею: це та сама пристрасть реального, а не вірність реальному як істиннісній процедурі. Фіктивні репрезентації, що претендують на можливість “правильного” і “вірного” відтворення реального, і пристрасть реального, що одержима боротьбою з “неправильними” і “невірними” репрезентаціями, попри позірну протилежність, мають дещо спільне. Це – їх зверненість до площини продукування репрезентацій. І саме цьому пункту опонує Бадью: немає сенсу ані шукати репрезентацій, ані боротись із ними – справа взагалі не в цьому.

¹ Там само, 54.

² Там само, 54.

³ Бадью, А. (2019). *Століття*. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 43.

⁴ Там само, 203.

⁵ Там само, 80.

⁶ Там само.

⁷ Там само, 153-154.

⁸ Там само, 80.

Реальне презентується, а не репрезентується, – у цьому головна теза Бадью: “Реальне можна зустріти, маніфестувати, конструювати, але не репрезентувати”¹. Ані художнє творення, ані політична послідовність, ані братерство взагалі не репрезентуються. Репрезентувати можна лише інертність і неперервність, тож будь-яка репрезентація має накладати єдине ім'я на розмаїті послідовності і створювати фікцію неперервності із перервних пристрастей. Але презентації реального завжди переривчасті: як переконує Бадью, можливі лише “моменти” братерства², а не братерство як факт і зафіксована данність. Існують спільноти – але будь-яка іменована, субстанційована спільнота вже є фікцією: “ніщо так не протилежне Ідеї спільноти, як ідея спільнотної субстанції, хай вона юдейська, арабська, французька чи західна спільнота”³. Неіменоване нікого не обмежує; а от коли під іменем істини йде заклик не до порожнечі, а до певної партикулярності чи субстанції, можна стверджувати, що це симулякр події; будь-яка спроба “політично” іменувати спільноту тягне за собою катастрофу як викривлений наслідок істини⁴. Саме тому спільнота має залишатись неіменованою: опінії можуть називати її як завгодно, але сама себе вона не має іменувати, аби вберегти універсальну зверненість істини. Братерство маніфестує себе, але не репрезентує.

Таким чином, проаналізувавши позицію Бадью щодо проблеми (не)можливості репрезентації реального, ми доходимо **висновку** про парадоксальність запропонованого ним рішення, яка виразно проступає на контрасті із тими практиками, які намагаються репрезентувати реальне або, навпаки, вберегти його від хиб репрезентації. Через концепт неіменованого Бадью вводить розрізнення того, що має бути перейменоване вторгненням істини, а що має залишитись у повновладді опінії. Мова-суб'єкт зрештою перейменовує усі елементи ситуації, крім (і в цьому відчайдушна новизна його рішення) саме реального. Реальне є неіменованим з позиції мови-суб'єкта – і тому має бути цілком відданим опініям. Саме в балаканині опіній вберігається неіменованість реального – а істина тим самим вберігається від абсолютизації її могутності і, отже, перетворення на зло. Справа вірності – не в продукуванні репрезентацій чи боротьбі із ними, а в презентації реального.

References:

1. Abdrashitova, I. V. (2018). Fenomen illjustracii i koncept “realnoe” Zhaka Lakana [Phenomenon of Illustration and Concept of “the Real” by Jacques Lacan]. *Tekhnologos* [Technologos], 4, 105-113. [in Russian].
2. Badiu, A. (2016). *Etyka. Narys pro rozuminnia zla* [Ethics: An Essay on the Understanding of Evil]. Kyiv: Komubuk. [in Ukrainian].
3. Badiu, A. (2019). *Stolittia* [Century]. Lviv: Vydavnytstvo Anetty Antonenko. [in Ukrainian].
4. Badju, A. (2013). *Filosofija i sobytie. Besedy s kratkim vvedeniem v filosofiju Alena Badju* [Philosophy and the Event. Conversations with a brief introduction to Badiou's philosophy]. Moscow: Institut Obshhegumanitarnykh Issledovanij. [in Russian].
5. Lakan, Zh. (2006). *Seminary. Kniga VII (1959-60). Jetika psihoanaliza* [The Seminar. Book VII (1959-60). The Ethics of Psychoanalysis]. Moscow: Gnozis. [in Russian].
6. Lakan, Zh. (2008). *Seminary. Kniga XVII. Iznanka psihoanaliza* [The Seminar. Book XVII. The Other Side of Psychoanalysis]. Moscow: Gnozis, Logos. [in Russian].
7. Okorokov, V. B. (2014). Konstruirovaniye jazykovogo prostranstva v tvorcestve A. Badju [Construction of the Linguistic Space in the Works of A. Badiou]. *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu: Filosofija. Sociologija. Politologija* [Visnyk of Dnipropetrovsk University: Philosophy. Sociology. Politology], 24 (1), 33-40. [in Russian].
8. Shemetov, G. A. (2005). Nevospolnimost lakuny: utopiya Realnogo i simvolicheskij porjadok [Lacuna's Irreplaceability: Utopia of the Real and the Symbolic Order]. *Summa filosofii* [Summary of Philosophy], 4, 5-12. [in Russian].
9. Velikanova, L. V. (2020). Kategorija “sobytie” v prostranstve i vremeni psihoanaliticheskogo akta: filosofskij aspekt [The Category of “Event” in the Space and Time of the Psychoanalytic Act: the Philosophical Aspect]. *Gumanitarnyj vestnik* [Humanitarian vestnik], 4 (84), 1-12. [in Russian].
10. Zhyzhchek, S. (2008). *Drazhlyvyi subiekt: vidsutnii tsentr politychnoi ontologii* [The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology]. Kyiv: PPS. [in Ukrainian].
11. Zhyzhchek, S. (2019). *Yak chytaty Lakana* [How to read Lacan]. Kyiv: Komubuk. [in Ukrainian].

¹ Там само, 129.

² Там само, 130.

³ Там само, 247-248.

⁴ Бадью, А. (2016). *Етика. Нарис про розуміння зла*. Київ: Комубук, 145, 159.